

תוכנית 'גוונים' - לפיתוח פלורליזם יהודי בישראל'

תמר אלפרוביץ ושרגא בר און

'גוונים' – לשם מה

ה עשוי להישמע כמו פתיחה של בדיחה: 'חרדי, חילונית, רפורמי ודתייה לאומית עולים על מטוסי', אבל זו מציאות ישראלית של ממש. מציאות ישראלית אופטימית שיסודה בכאב: כאב ההתפלגות המגזרית, צרות האופקים ורדידותם של החיים היהודיים בישראל. עם אלו מבקשת להתמודד תוכנית גוונים, שמבקשת להרחיב את גבולות הפלורליזם היהודי בישראל. תוכנית גוונים נוסדה בשנת תש"ס (2000) על ידי העמותה הישראלית של הפדרציה היהודית של סן פרנסיסקו. מקור היוזמה להקמת התוכנית בתחושה כי האתגרים הקשים ביותר שמדינת ישראל מתמודדת איתם אינם מתמצים בתחומי הביטחון ויחסי החוץ. לחברה הישראלית השסועה אתגר הזהות היהודית חשוב לא פחות. תוכנית 'גוונים' חותרת לחיזוק תחושת הזהות היהודית בקרב קהלים שונים במדינת ישראל, תוך הדגשת הרלוונטיות של המקורות, התרבות והמסורת היהודית למכלול תחומי החיים; היא גם פועלת לביסוס גישות פלורליסטיות, פתוחות ומקבלות למגוון סגנונות ודרכים בפירוש הזהות היהודית ובביטויה. משתתפי התוכנית הם אנשים בכירים בתחומי מנהל ציבורי, חינוך, תקשורת, עסקים, אמנות וקהילה. המשתתפים נבחרים בקפידה והם מייצגים מגוון זהויות, השקפות ותפיסות עולם - דתיות, פוליטיות וחברתיות. המשתתפים בקבוצה הם כולם אנשי ביצוע, בעלי עבר והווה של עשייה משמעותית בישראל, המעוניינים בטיפוח הפלורליזם היהודי. התוכנית מזמינה את העמיתים למסע זהות אישי וקבוצתי שבמרכזו אופייה היהודי של מדינת ישראל. בסיומו של מסע שנתי זה, העמיתים נדרשים לפתח יוזמות ביצועיות המיועדות להרחיב את שדה הפלורליזם היהודי בישראל.

מסע הזהות היהודית בתוכנית גוונים

'כאורתודוקס, אני חושב שהאסון הכי גדול של האורתודוקסיה יהיה אם היהדות תישאר בחיקה. המונופול הזה שלה הוא בעיניי מתכון בטוח לניתוק בין חלקי העם, ולא פחות נורא מכך לניתוק של חלק מהעם ממקורותיו ומתרבות עשירה ועתיקת יומין. הגעתי לפרויקט גוונים כדי להשתתף בשבירת עוד לבנה בחומת ההפרדה שנבנית בלב החברה הישראלית. במפגשים במהלך השנה גיליתי שלא רק שישנם עוד

תמר אלפרוביץ ניהלה את תוכניות 'גוונים' והנחתה את המחזור השביעי יחד עם שרגא בר און, מורה ומחנך הפעיל בתחומי התחדשות יהודית בישראל.

שותפים נפלאים לדרך הזו - אלא שגם אצלי עדיין אפשר לשבור חומות שהייתי רוצה לחשוב שאינן קיימות'

(יואב פרידמן, עורך ב-ynet יהדות, חבר מחזור ז' ב'גוונים')

תוכנית גוונים מבוססת על לימוד, השראה וחוויה. מסגרת התוכנית כוללת מפגש יומי אחת לשלושה שבועות, שני סיורים בני יומיים לדרום הארץ ולצפונה, שבת משותפת, ומסע משותף לקהילות יהודיות בסן פרנסיסקו וניו-יורק. במהלך המפגשים העמיתים לומדים יחד, מאזינים להרצאות של אנשי רוח וחברה, מנהלים דיונים, מציגים את עולמם האישי והערכי ומתוודעים למפעלים משמעותיים של התחדשות יהודית בישראל. תמר איש שלום, מגישה וכתבת בחדשות ערוץ 2, חברת מחזור ד' בגוונים, מתארת את הגעתה לתוכנית ואת רשמיה:

ההתעניינות ביהדות כתרבות ובמקורות היהודיים הביאה אותי לפרויקט גוונים, אבל רק במהלך שנת הלימוד הבנתי את החשיבות והפוטנציאל העצום שבפלורליזם יהודי, התרומה של דו-שיח כנה בין זרמים שונים ומנוגדים של היהדות בארץ. בגוונים הייתי חלק מדיונים מעמיקים בנושאים המורכבים ביותר של דת-ומדינה ללא פופוליזם וללא התלהמות. שיח שכזה הוא נדיר בארץ, ואני מודה ל'גוונים' שאפשרו לי להיות חלק ממנו.

רני יגר, מנהלה הראשון של התוכנית, שהנחה את ארבעת המחזורים הראשונים, מספר שבראשיתה התוכנית נועדה להתמודד עם הפער שבין תפיסת היהדות בארה"ב לבין תפיסתה בארץ, בייחוד לאור המשברים בסוגיית 'מיהו יהודי' העולים פעם בפעם לכותרות. אולם מתוך גדלות נפש ומחשבה הבינו פעילי הפדרציה, שהתוכנית צריכה להיבנות לפי מידותיו של הציבור הישראלי. היום התכנים בה גזורים מתוך סדר היום היהודי-חברתי-תרבותי שלנו כאן: פערים חברתיים, חינוך, גיור, התחדדות, יחסי מרכז-פריפריה וכיוצא באלו. את כל אלו אנו מבקשים לבחון דרך העדשה או העדשות היהודיות הרבות המצויות בארץ. אנחנו משתדלים להיות כמה שיותר מחוברים אל השטח, לראות ולחוות את הדברים ברגלים ומתוך כך לייצר עמדה מושכלת שנבחנה מול שלל עמדות ודעות. המפגשים נערכים במקומות השונים – בג'וינט, במכון הרטמן, במזרח שמש בירושלים, בבית ספר 'יחד' במודיעין, במוקדי התחדשות יהודית בתל-אביב כדוגמת הישיבה החילונית בנינה או בבית דניאל. אנו גם מדרימים למרכז יעקב הרצוג בעין צורים ולעיתיד במדבר' בירוחם ומצפינים לנהלל בעמק יזרעאל, למרכז 'מעשה' ולמכללת 'אורנים' בגליל וכן לקהילות מתחדשות ברמת הגולן. גם הסיור לארה"ב תפקידו לתת למשתתפים השראה לקיום יהודי פלורליסטי.

להרגיש עם ולהתחיל ללכת - בעקבות הביקור בארה"ב

ליאת יוספברג בן יהושע, מדענית המתמחה בחקר הסרטן וממובילי קהילת 'גשר', המשותפת לחילוניים ולדתיים, במזכרת בתיה, מספרת על משמעות המסע לארה"ב:

עמיות יהודית הינה תחושה של שייכות לעם, שילוב של תרבות, דת, ערכים, עבר הווה ועתיד משותפים. עוד טרם הנסיעה הכינו אותנו כי צפויה לנו חוויה מרגשת שתשנה את תפיסת עולמנו היהודית, ואכן כך היה. הסיור החל בסן פרנסיסקו, העיר שבה נולד סבי האמריקאי, העיר שאליה מוביל גשר הזהב והמגדירה בעצם הווייטה פלורליזם ענק. העיר ידועה בתפיסת עולמה השוויונית כלפי הקהילה ה'גאה'. אך זוהי גם עיר של מהגרים שבה התמקדו מחפשי זהב רבים מכל תפוצות היבשת והעולם. עיר בירה מדעית של מעל ל-40 חתני פרס נובל, ומקום עלייה לרגל לאנשי היי-טק הבאים לעמק הסיליקון. אולם אנו פנינו לחוויה היהודית, ביקרנו בבית הכנסת 'שארית ישראל', מראשוני בתי הכנסת של התנועה הרפורמית. זהו מבנה יפהפה, המוקף חלונות ויטראז' זכוכית המתארים את סיפורי התנ"ך בעיניים 'סופר' – פלורליסטיות'. כך, למשל, רואים את מרים ומשה בצורה המזכירה יותר מרים אחרת מדת אחרת, ואת משה רבנו הנושא את לוחות הברית כשהוא יורד מן ההר האימתני – שאינו הר סיני אלא פארק 'יוסטטי' אשר בקליפורניה. זוהי אמנות המפיחה משמעות אחרת לגמרי במכתם: 'מה עניין שמיטה אצל הר-סיני?!

במהלך הסיור סעדנו בבתיים של אנשים ששימחו את ליבנו בקשר החם שיש להם לישראל, כמו נשות הפדרציה של סן פרנסיסקו, העמלות במהלך השנה לתרום ולהתרים למען עשייה יהודית מקומית ולמען ישראל. ביקרנו בבית הכנסת 'שער הזהב' של הקהילה ה'גאה' במקום. המפגש היה צפוי, אך מפתיע. שם למדנו כי תחושת השייכות היהודית אינה מוגבלת על ידי הגדרת מגדר. קהילה זו הוקמה על-ידי אנשים שחשו געגוע ואהבה ליהדות, ויום בהיר אחד קמו ועשו מעשה – הקמת בית-כנסת לקהילתם. והנה היום הקהילה מונה חברים רבים, בודדים, זוגות ואף ילדים, ביניהם משפחות נורמטיוויות לחלוטין שמצאו כי דווקא כאן התפילה אמיתית יותר.

המשך הסיור היה במנהטן ניו-יורק, שם בילינו את השבת, מקפצים בין שוליות, נרטבים ללא מטריות (שומרי השבת נטולי מטריות מסיבות הלכתיות וחוגגי השבת - כי הרוח העיפה אותן). הביקור בבית הכנסת 'בני-ישורון' היה מחמם לבבות, הן ביופייה של תפילת השבת והן בקבלת הפנים החמה של הרב מטלון וקהילתו. במנהטן שוקקת החיים פגשנו חרדים העובדים למחייטם בחנות B&H למוצרי צילום, שאינה פתוחה בשבת וחג (וכן! היא החנות הגדולה ביותר בעולם לקנייה מקוונת – אפשר לספר לביליו סנטר שניתן להיות רווחיים גם ללא שבתות וחגים).

המכנה המשותף שמצאתי במפגשים המרובים בסיור היה, כדברי המשורר אמיר גלבע, 'פתאום קם אדם בבוקר ומרגיש כי הוא עם ומתחיל ללכת'. – הכרנו צעירים כמו שרה לפטון היוצרת של סדרת סרטי אנימציה משעשעים על פרשת השבוע, ומבוגרים כמו גשר קלמנסון שהקים פרויקט בני-מצווה להנצחת ילדים קורבנות

השואה. אלו אנשים שקמו יום בהיר והחליטו לעשות מעשה, בכדי להשפיע על קהל רחב לקשור את גורלו לעם היהודי. כך למדנו שיעור של קהילה וחסד בכמה מיזמים מרגשים, ביניהם מניין הורים בבית-הספר ברנדייס-הילל. דרך מסדרונות בית הספר של ילדיהם מצאו ההורים את יהדותם וחברו יחד בכדי להתפלל ולתמוך זה בזה ברגעי שמחה ועצב. הכרנו את הפנים שמאחורי המילים – נפגשנו עם 'רות' של קליפורניה, אִם שאינה יהודיה, השולחת את בניה לבית ספר יהודי, בכדי שייפתחו זהות יהודית משמעותית כמו אביהם. נפגשנו עם רות מסינגר, נשיאת השירות העולמי האמריקאי-יהודי, המתמקד במלחמה ברעב, עוני ותחלואה בקרב ארצות העולם השלישי. חברנו למיזמים 'חזון' ו'תורה פראית', הקושרים חשיבה ירוקה ויהדות.

החוויה המשמעותית מכול הייתה הביקור בפרויקט דה-לנסי, פרויקט שיקום אסירים וזונות. מיזם זה הפיח משמעות בצמד המילים שכה חביב על יהדות אמריקה – 'יתקון עולם'. מימי סילברט, יהודייה נועזת, הגתה תוכנית שיקום המבוססת על מודל המשפחה היהודית, שבה לכל אחד יש תפקיד וכולם דוחפים את אפס לענייני כולם. המעורבות הגבוהה יוצרת תחושת שייכות ומחויבות רבה. מרגע קבלת המשתתפים החדש הוא מצטרף ל'מניין' – קבוצה קטנה של חברים החונכת אותו. כמה מניינים יוצרים 'שבט', וכך, לפי 'מודל יתרון', מחלקים סמכויות ומשתפים את כולם. למיזם מתקבלים ללא הבדל דת, גזע ומין, וכולם כאחד חוגגים את חג הפסח. אחד הנאומים המרגשים בהם צפיתי מעודי היה נאום-החירות של אבריה, נאום שהיא נשאה בחג הפסח הקודם. בדמע וצחוק היא שטחה את הוקרתה למיזם ולחונכת הראשית שלה. לאחר מכן היא הובילה אותנו ברחבי השכונה המדהימה שחברי המיזם בנו אבן אחר אבן, בכוחות עצמם. זו הדגמה אמיתית של מעבר 'מעבודות לחירות' – רוב מוחלט של בוגרי התוכנית אינם חוזרים לסמים ולרחוב.

המספרים של יהדות אמריקה אינם מעודדים. רק כ-20% מאלו המגדירים עצמם יהודים קשורים בפעילות יהודית כלשהי. ההתבוללות הינה עצומה והקשר לישראל מתרחק ואינו מובן מאליו. אך, יחד עם זאת, יש לנו בארץ המון מה ללמוד מיהדות הנלחמת על קיומה, המתעוררת בוקר בוקר בידיעה כי "אם לא נקום ונעשה – לא נהיה כאן מחר". במדינתנו הקטנה, שבה אף אנו נאבקים על טיפוח הזהות היהודית ואחדותו של עם ישראל, ניתן להתנחם כי צדו השלילי של הפלורליזם הינו הסתגרות בתוך בועות, ללא מגע בין קבוצות שונות מאוד. ואילו בארץ, כל עוד אנו חיים ביחד ולמרות הוויכוחים העזים על שירות צבאי, חנייה וחדרי-מיון – לא התייאשנו ועדיין איכפת לנו זה מזה.

אין ספק שביקורים בסן פרנסיסקו וניו יורק מלמדים כמה שיעורים טובים בפלורליזם, שיעורים שכמובן צריך לעשות להם עיבודים והתאמות למציאות הישראלית. המסר

אינו בשום אופן: 'ראו איזה יופי שם! בואו נעלה את זה לארץ'; אלא פשוט: 'בואו ונפתח את הראש ונתערור לסוג אחר של חשיבה מתוך התבוננות במציאות שונה, אך רלוונטית ומתוך תודעת שותפות בזהותו של העם היהודי לגוונים'.

'אם תרצו אין זו אגדה': הישגי התוכנית והשפעותיה

לדבר על השאלה מהו פלורליזם ועל הצורך בפלורליזם ידעתי עוד לפני התוכנית - אומרת ד"ר גילי זיוון, חברת קיבוץ סעד, מנהלת שותפה במרכז יעקב הרצוג ללימודי יהדות ועמיתה במכון הרטמן, חברת המחזור הראשון ב'גוונים'; 'אך לחוות את המורכבות של היחיד היהודי המותיר בתוכו מקום להתגדר בו לכל קבוצה, יחיד או יחידה - זה כבר עניין אחר. את האתגר העצום של פלורליזם יהודי חשתי ב'גוונים', בתוך הקבוצה שלנו (שמנתה 13 איש ואישה), במרחבים שבהם ביקרנו ובדיונים הפנימיים בינינו. היא הפכה את שאלת החיים היהודיים בעולם של גיוון ושונות לאתגר קיומי עברי. שאלות הזהות היהודית והחיים המשותפים אינן שאלות תיאורטיות. הן כואבות ומטרידות עבור אחינו בגלות ארה"ב המפוארת, אך הן הרבה יותר אקוטיות עבורנו כאן, במדינת ישראל, בדחיסות הישראלית הלוהטת, במדינה שקובעת מדיניות ביחס לחיי הדת של הפרט, שבה כל מהלך של קבוצה אידיאולוגית כלשהי נוגס, פוגע, ומקומם קבוצות אחרות במרקם העדין הזה והנפיץ שבו אנו חיים'.

וכך, מתוך העמקת והרחבת הזהות היהודית האישית של המשתתפים יוצאת הקבוצה לדיון משמעותי על התחדשות קהילתית בישראל ועל התמודדות עם סוגיות עקרוניות בחברה הישראלית כמו צדק חברתי, גיור, יחסי דת ומדינה ועוד. באמצעות לימוד מעמיק ובאמצעות שיח פתוח, רציני ומשמעותי המאפשר מחלוקות ומעודד ריבוי דעות, מתפתחת חשיבה חדשנית על יחסי עם ישראל-תורת ישראל-מדינת ישראל. תהליך זה מהווה השראה לפרויקטים אישיים ומשותפים שבוגרי התוכנית נדרשים לפתח:

'כשאמרתי לפעילי הפדרציה של סן פרנסיסקו שהם לימדו אותי שיעור בציונות, הורמו לא מעט גבות' - מספר רני יגר. 'זו קהילה שאוהבת את ישראל ואת יהודיה, אך הציונות אינה עומדת במרכז עולמה. ובכל זאת, הסברתי, אנחנו מקבלים מכם דוגמה מופתית לחונו של הרצל - התחדשותה של היהדות תלויה ביוזמה ובלקיחת האחריות של היהודים. במקום לשבת ו"לקטר", במקום לחפש אשמים - אנחנו צריכים לעבור לשלב העשייה האחראית בארץ'.

ואכן, אין ספק שבעשורים האחרונים קרו דברים נפלאים בתחום ההתחדשות היהודית. את השינוי שעוברת החברה הישראלית בתחום הפלורליזם היהודי צריך לא רק לשמר אלא גם למנף. יש עוד הרבה עבודה בתחום ו'גוונים' מנסה, בצניעות, לפעול ולהשפיע בתוך השדה הזה: בוגרי

התוכנית, לאחר שחוו חוויה משמעותית ברמה האישית, יוצאים ממנה מחויבים לפלורליזם היהודי בארץ. הביטוי למחויבות זו לובש פנים שונות אצל כל בוגר. מנחי התוכנית מכוונים אותם לעשייה הרותמת את יכולת ההשפעה האישית והמקצועית שלהם לתחום הפלורליזם היהודי. כל בוגר נדרש להציע פרויקט בסוף השנה. מתוך רצון לאפשר לבוגרים לתרגם את החוויה האישית שלהם למיזם שישרת את החברה הישראלית, הפדרציה מעניקה תמיכה כספית ראשונית בהקמת הפרויקט. עד היום הוקמו שני סוגים עיקריים של פרויקטים. סוג ראשון הוא 'תוכניות-בת' של 'גוונים'. תוכניות אלה מבוססות על התפיסה של תוכנית 'גוונים' אך פניהן לקהלי-יעד חדשים בחברה הישראלית. הסוג השני הוא פרויקטים חדשניים שהוקמו בעקבות חזון של בוגרי התוכנית - בתחומי חינוך, קהילה, תקשורת, אומנות ועוד. מאז היווסדה בשנת תש"ס (2000) השתתפו ולמדו בתוכנית כ- 120 נשים וגברים. בתוכניות הבת של 'גוונים' השתתפו כ-250 איש ואישה נוספים. בכלל הפרויקטים והתוכניות שבוגרי 'גוונים' יצרו בישראל משתתפים מדי שנה אלפי בני נוער ומבוגרים מכל קצוות הקשת החברתית-דתית-פוליטית בישראל. אז 'אם תרצו - אין זו אגדה'.